

Innspill til handlingsplan for kvensk språk

Som kvensk ungdom opplever vi en rekke utfordringer når det kommer til å lære, bruke og ta tilbake språket vårt. Samtidig er vi bevist vår sentrale rolle i språkets overlevelse; det er vi som må ta språket i bruk for at det skal vedvare og utvikle seg. I dette innspillet ønsker vi å gjøre rede for utfordringene vi møter i denne sammenheng, samt komme med forslag til mulige tiltak. Vi har delt utfordringene/*haastheet* vi møter inn i tre samlende undertema med tilsvarende, mulige tiltak/*mahdoliset toimet*. Disse temaene er opplæring, bruksområder og annerkjennelse.

1. Opplæring

Haastheet

En manglende tilgang på språkopplæring er kanskje den største utfordringen unge kvener opplever i forbindelse med å ta tilbake til sitt språk. Retten til kvensk språkopplæring i skolen er enda ikke landsdekkende, noe som vi i Kvääninuoret opplever som svært problematisk. At ikke alle kvener, uansett hvor i Norge de bor, får retten og muligheten til å lære språket fører til at vi får færre språkbrukere, og at færre kommer inn i utdanning og arbeid med kvensk språkkompetanse. Det oppleves videre som en byrde for enkeltelever og foreldre å måtte forsvare sin rett til opplæring der denne gjelder, samtidig som mangelfull og dårlig tilrettelagt opplæring oppleves lite motiverende for elever. Kvensk som andrespråk eller som fremmedspråk er ikke en rett i videregående opplæring i dag, verken i det tradisjonelle språkområdet eller i Norge for øvrig, noe som betyr at det sjeldent blir tilbudt med mindre skolen alt har en kompetent lærer i sin stab.

Tilbud om kvensk på VGS hører altså sjeldenheten til. En mangel på lærere trekkes ofte frem som et argument mot en utvidet rett til språkopplæring, men vi i Kvääninuoret opplever dette som en selvpoppfyllende profeti, hvor mangel på opplæring også fører til en mangel på kompetente lærere. Videre mener vi at de ressursene som eksisterer, i form av lærere med kvensk språkkompetanse, benyttes for dårlig, og at stillinger som kvensklærer sjeldent er

optimalt utformet. Skoleverket er lite fleksibilitet, noe som fører til at personer med språkkompetanse ikke kan videreføre denne til nok elever.

Videre mener vi at dagens stipendordning ikke er god nok. I dag kan lærere med kvensk kompetanse få slettet 50 000 kr i studiegjeld. Vi mener at 50 000 er for lite, spesielt da man ikke kan ta kvensk som en del av andre utdanningsløp. Det finnes i dag ingen lærerutdanning hvor kvensk er integrert, noe som betyr at man er nødt til å ta et ekstra år med studier etter endt utdanning for å tilegne seg denne kompetansen. Et år med studier koster mer enn 50 000, i tapt arbeidsinntekt, så vel som i reise og oppholdskostnader. Stipendet er derfor ikke nok til å motivere lærere til å ta studiepoeng i kvensk, da det medfører en finansiell byrde for enkeltpersonen. Også her spiller mangelen på hele, faste stillinger som kvensklærer en rolle, da det ikke finnes hverken karrieremessige eller økonomiske insentiver for å bli lærer i kvensk. Resultatet er at det bare er de som brenner for det kvenske språket som tar utdanning i det. Om vi ønsker flere kompetente språkbrukere kan vi ikke satse på at alle som studerer kvensk gjør dette som en del av en revitaliseringsdugnad.

For de som har fullført grunnskole og VGS er mangel på språkopplæring utenfor universitetene også en utfordring, da de som ikke ønsker å studere på akademisk nivå utestenges fra språkopplæring, samt alle uten generell studiekompetanse. Dette mener vi er et stort problem. Det finnes i dag heller ingen type sertifisering for voksenopplæring i kvensk utenfor universitetet, og det er ingen institusjoner som har ansvaret for denne typen opplæring.

Mahdoliset toimet

Det første tiltaket som bør iverksettes er at kvensk språkopplæring gjøres til en nasjonal rett, som også må utvides til å gjelde videregående opplæring. Tilskudd til opplæring i kvensk fra Udir må gjelde i alle kommuner i Norge.

På VGS-nivå kan en ordning med tilleggspoeng for de som velger kvensk føre til at flere tar faget. Elever i videregående opplæring velger fag basert på hva de ønsker å gå videre med i høyere utdanning, og kvensk kan ikke konkurrere i dagens system, da ingen høyere utdanninger krever eller verdsetter slik kompetanse blant sine søkere. Det kan også være aktuelt med en stipendordning, slik som finnes for Samisk i skolen, for å motivere elever til å

velge faget. Videre hadde det vært en mulighet å tilby kommuner økonomiske insentiver for å tilby kvensk i videregående opplæring.

For å øke antall lærere som jobber med kvensk språkopplæring mener vi at det finnes flere mulige tiltak.

Først og fremst, om vi ønsker å benytte eksisterende kompetanse på best mulig vis, må vi sørge for at lærere som har kvensk insentivers til å undervise i det. I dag har vi flere medlemmer av vår organisasjon som har kvensk lærerkompetanse, men som ikke benytter seg av denne i arbeidslivet. Dette er det flere årsaker til. Å undervise i kvensk medfører en uvanlig stor arbeidsmengde for lærer, på grunn av manglende klasseromsressurser og læreverk. Flere og bedre læringsressurser vil lette denne byrden som i dag faller på læreren. Dagens ordninger som finansier læreverk bør legges til grunn at læreverk skal være tilgjengelig for flest mulig, samt opprettholdes over tid og fornyes ved visse intervaller. Ved små klasser spredt over flere skoler og kommuner er innkjøp av læringsressurser dyrt, og derfor ofte nedprioritert. Tilgjengelige og rimelige ressurser er derfor nødvendige.

I kommuner og fylker som tilbyr kvensk undervisning bør det systematisk presiseres at fulle, faste og fleksible stillinger som kvensklærer tilbys. Prosentstillinger og vikariater som kvensklærer vil ikke kunne utkonkurrere fulle stillinger som lærer i andre fag. Ettersom kvenen er en spredt folkegruppe må vi også sørge for at lærere har mulighet til å jobbe på flere skoler, i flere kommuner, samtidig. En mulighet er at lærere ansattes i kommuner og fylkeskommuner direkte, og ikke på individuelle skoler. En annen, ideell løsning, ville være å ansette lærere ved Kvensk institutt, slik at kommuner i hele landet kan «kjøpe» lærertjenester derfra. Da må tilskuddet for kvensk opplæring fra Udir gå til instituttet direkte, noe som vil føre til at enkeltskoler slipper ekstra administrasjon ved å tilby dette faget. En annen positiv side med denne løsningen vil være at lærere får et faglig fellesskap, noe som også vil minke arbeidsmengden deres, da de kan dele erfaringer og materiale, samt delta i vurderingsfellesskap. Videre vil dette kunne føre til en standardisering av faget. En slik løsning vil også være lettere for øvingslærere å få fulle, faste stillinger, da lærer kan jobbe med annet kvensk språkarbeid ved Instituttet om de ikke underviser i 100%. Denne løsningen fordrer selvfølgelig at Instituttet får flere midler, og at det finnes velvilje til å omstrukturere dagens tilskuddsordning.

Det finnes allerede modeller vi kan se til når det kommer til fleksibel undervisning. Man kan se til samiskundervisningen i Oslo, som er stedsbasert, hvor elever kommer til læringsstedet

fra flere andre skoler. Man kan også se til tidligere kvenske ordninger, slik som i Nordreisa kommune, hvor en kvensklærer reiste rundt og underviser fysisk ved forskjellige skoler ved et fast intervall. Samlingsbasert, digital og/eller hybridundervisning må normaliseres i kvenske kontekster. På denne måten sikrer vi undervisning også i mindre kommuner som sliter med å skaffe lærere. Samtidig må det kvenske faget inkorporeres i skolehverdagen for de som tar faget, slik at eleven ikke opplever undervisningen som unødvendig forstyrrende. Elver som velger kvensk må få et passende klasserom, og ved bruk av digitale løsninger må en lærer eller assistent også være fysisk til stede. Om den kvenske undervisningen oppleves som en byrde – om den for eksempel medfører en mye lengre skolehverdag for den enkelte elev – vil det ikke være mange som benytter seg av den. Et rammeverk eller sjekkliste for kvenskundervisning, som spesifiserer en skoles ansvar ved undervisning i kvensk, vil kunne sørge for mindre variasjon i kvaliteten på opplæringen. Den vil også gagne skoler, som ikke nødvendigvis har erfaring i denne typen tilrettelagt opplæring.

I et lengre tidsperspektiv vil en bedre kvenskundervisning føre til at flere tør å satse på en karriere som kvensklærer. For at vi skal kunne forvente at unge voksne velger kvensk, må vi legge til rette for at deres kvenske kompetanse vil gagne dem i yrkeslivet. Unge velger ikke utdanning utelukkende basert på indre motivasjon og interesse, men på mulighetene det vil gi dem i arbeidslivet.

Når det kommer til å utdanne flere med kvensk kompetanse på høyere nivå mener vi i Kvääninuoret at det er behov for en betydelig større satsning på kvensk språkutdanning. Bachelorgraden og årsenheten i kvensk språk ved UiT bør gis hvert år, og bør inneholde flere språkemner. Det bør også tilbys flere språkemner på masternivå, slik at studenter kan fortsette å utvikle språket sitt etter endt bachelor. Videre bør utdanningen være differensiert, slik at de med forkunnskaper i Finsk-ugriske språk som meänkieli og finsk får muligheten til å ta egne kurs hvor en forutforståelse for kvensk grammatikk ligger til grunn. Dette vil føre til at nye studenter får muligheten til å utvikle sin språkkompetanse i riktig tempo, samtidig som de med forkunnskaper kan lære seg kvensk raskt og effektivt.

Vi mener at dagens stipendordning for lærere med kvenske studiepoeng bør gjelde alle som har 60 studiepoeng i kvensk eller mer, da det kvenske språket har en verdi i en rekke yrker og samfunnsområder. En utviding av stipendordningen vil kunne motivere flere til å velge kvensk over andre fag. For å unngå at det å lære seg kvensk blir en finansiell byrde for lærer

bør kvensk også innlemmes i lærerutdanningen, slik at man kan ta faget som en del av ordinær utdanning som lærer.

Samtidig som vi jobber med å utdanne flere lærere i kvensk bør vi samarbeide bedre og tettere med skoler i Sverige. Dette kan kompensere for den kvenske lærermangelen i Norge, da meänkielilærere bosatt i Sverige kan undervise elever i Norge ved hjelp av kombinert digital og samlingsbasert kvenskundervisning. Det må likevel være målet å utdanne norske lærere i kvensk.

Et tiltak som tidligere har blitt iverksatt, men som har blitt avviklet på grunn av manglende ressurser, er en språkmentorordning på UiT. I dag står de som lærer seg kvensk i stor grad alene, med fullt ansvar for egen læring. Det å koble (eldre) morsmålsbrukere og brukere med høy kompetanse sammen med de som studerer språket vil kunne være positivt for alle, da det gir unge en mulighet til å praktisere samtidig som det gir brukere en mulighet til å anvende språket. En slik ordning vil også kunne bøte på manglende opplæringsressurser, da studenter vil få mulighet til å stille brukere spørsmål om vokabular som de ellers ikke kan finne svaret på. Videre vil dette tiltaket kun kreve mindre ressurser – summer som viser brukere at deres kompetanse har verdi. Ordningen må imidlertid administreres, noe som krever midler, enten på universitetet, eller ved en kvensk institusjon.

I dag finnes det som nevnt over ingen mulighet for de uten generell studiekompetanse til å lære seg kvensk. Språksentrene gir til tider korte, digitale kurs, men dette er ikke på regelmessig basis. Vi mener at også kvener med fagbrev også bør få lære seg språket, gjennom praktisk anlagte kurs for voksne. Dette er noe språksentrene kan gjennomføre, om de bare har større midler og flere medarbeidere. Et økonomisk løft av språksentrene vil gagne hele den kvenske befolkningen. Språkkurs utenfor universitetet vil også sørge for de som ønsker å lære seg praktisk, heller enn teoretisk, kvensk får muligheten til det. Slike kurs kan dessuten holdes på ettermiddagstid, noe som legger til rette for at personer som er i arbeid kan lære språket, uten at de behøver å gå ut av arbeidslivet seg for å ta et årsstudium. Det hadde også vært positivt om det kom et rammeverk for voksenopplæring, da dagens praksis varierer.

2. Bruksområder

Haastheet

Som kvensk ungdom har vi få personer å bruke språket med. Vi opplever at det mangler ressurser knyttet opp mot språkarenaer, da det finnes svært få formelle, så vel som uformelle, steder å bruke kvensk. I praksis vil dette si at det er utfordrende for enkeltpersoner å finne noen å snakke på kvensk med, og at det finnes få samfunnsområder hvor kvensk kompetanse kommer til nytte. Spesielt unge som er bosatt utenfor kjerneområdet for kvensk språk sliter med å finne muligheter for å anvende språket, da få språkkafeer eller andre arrangementer finner sted sør for Tromsø.

Mangel på relevant media som lar ungdom med kvensk språkkompetanse dra nytte av denne er en stor del av problemet. Det er med andre ord for få, eller ingen, bøker, tv-serier, filmer, aviser, podcaster eller sanger på kvensk som er rettet mot ungdom og unge voksne. Det som eksisterer av media er ofte rettet enten mot unge barn eller eldre. Som et resultat finnes det få steder hvor ungdom kan anvende språkkunnskapen sin og hvor de kan finne en ekstern verdi i sin kunnskap. Det er spesielt en mangel på lydbasert media som lar kvensk ungdom høre språket. Kvenskspråklig media kan være en motivator for språklæring, på samme måte som en mangel på media virker demotiverende.

Dessverre er det som eksisterer av media og kvenskspråklig innhold ofte vanskelig for mange å finne. Arkivopptak og lignende ligger ikke allment tilgjengelig, noe som fører til at det ikke tas i bruk. Det er utfordrende å navigere innhold som eksisterer, da det ikke alltid er godt merket eller samlet på et sted hvor det enkelt kan finnes. Betalingsmurer oppleves også som en barriere for bruk.

Mahdoliset toimet

Kvääninuoret mener at det må bli en større nasjonal satsing både på språksentre og på Kvensk institutt. Her ligger strukturen til rette for språkarbeid som når ut til ungdom, men en mangel på ressurser begrenser institusjonenes handlingsrom. Disse institusjonene kan blant annet arrangere språkkurs, språkcafé, og andre mindre formelle arrangementer som samler unge rundt mat, film, bingo og spill. Tenåringer er en vanskelig gruppe å nå, men lavterskel tilbud og aktiviteter kan treffe de som ikke er direkte interessert i språkopplæring og skape nysgjerrighet og lærelyst. Det bør også bevilges midler til utviklingen og ledelse av digitale rom og møtearenaer for kvenske ungdommer. Plattformen som Discord og andre chatterom

kan brukes for å gi unge muligheten til å anvende sine språkkunnskaper med andre språkbrukere, på tross av geografiske barrierer, spesielt om disse er forankret i - og administrert av – institusjoner med språkkompetanse.

Et mulig tiltak for å tilgjengeliggjøre eksisterende språkressurser er gjennom å gi midler til en kvensk institusjon for å skape en oversikt over nyere kvensk media og kultur, som formidles bredt og oppdateres jevnlig. De arkivene og opptakene som finnes bør publiseres åpent og tilgjengelig. Videre bør det lages flere podcaster og andre typer media på kvensk rettet mot kvensk ungdom, og nasjonale statlige medieselskaper bør pålegges og/eller insentivert til å prioritere dette. Kvenske prosjekter som handler om kunnskap- og erfaringsformidling for og av unge kvener, bør prioriteres innenfor eksisterende søknadsordninger. Her kan institusjoner som NRK radio se til Meänraatio i Sverige, som har ukentlige radiosendinger rettet mot ungdom og unge voksne på meänkieli.

Vi i Kvääninuoret mener også en språkleir kan være en effektiv ressurs i opplæring og revitaliseringsarbeidet. En kvensk språkleir kan eksempelvis arrangeres av fylkeskommuner eller kommuner med statlige midler. Her vil de som lærer, og har lært seg, kvensk kunne videreutvikle sitt språk, bruke det sammen med andre, og oppleve en klar verdi i sin kompetanse. Sommerleir hvor man kan ta kurs i kvensk vil også være en klar ressurs for de som ikke har mulighet til å ta utdanning eller kurs på grunn av arbeidshverdagen, men som ønsker en språklig opplæring.

3. Annerkjennelse

Haastheet

Flere kvenske ungdommer opplever i dag negative holdninger og kommentarer knyttet til det å lære, og til å bruke, det kvenske språket. Disse negative kommentarene handler ofte om en tilsynelatende mangel på bruksområder for språket, og dermed også en opplevd mangel på språklig egenverdi. Å bli møtt med slike holdninger er utmattende for enkeltpersoner, og virker lite motiverende. Det samme gjelder kommentarer rundt språkets status og eksistens, eller mangel på dette.

Mahdoliset toimet

For å motvirke negative holdninger må kunnskapen i samfunnet økes. Dette kan gjøres på mange måter og mange plan. Tiltak nevnt over, som et økt medietilbud til kvensk ungdom, vil også øke det kvenske språkets synlighet blant befolkningen generelt, noe som vil ha en positiv virkning på språkets status, samt bidra til forståelse og forsoning.

I skoleverket bør informasjon om kvener og det kvenske språket inkludere i mye større grad. I dag nevnes det kvenske folket og det kvenske språket i overordnet del av LK 20. Det kvenske nevnes imidlertid ikke i noen spesifikke læreplaner, bortsett fra i fagene kvensk/finsk som andrespråk, noe som fører til at det ofte ikke kommer inn i klasserommet. Det kvenske må komme direkte inn i læreplaner for alle relevante fag, som historie, samfunnsfag og norsk, og det må utarbeides ressurser for lærere i disse fagene. I dag ligger ansvaret for å ta det kvenske inn i undervisningen på den individuelle lærer, og manglende kunnskap hos lærer fører til at mange elever får mangelfull opplæring. Mange lærebøker som omtaler kvener, gjør dette på en overfladisk og/eller misvisende måte, og et økt fokus på kvener og kvensk i lærerutdanningen vil derfor være et mulig tiltak med positive ringvirkninger. Informasjon om kvenene i diverse læreverk bør kvalitetssikres gjennom kontakt med eksisterende kvenske institusjoner.

En veiviser-ordning kan også forbedre kunnskapen om kvener i skolen. For ti år siden gjennomførte Kvääninuoret «Kvääniluusit» prosjektet – et prosjekt der unge kvener reiste rundt til skoler og fortalte om sin kultur og identitet. Dette prosjektet kan sammenlignes med jødiske og samiske veiviserordninger, som har hatt positive virkning på storsamfunnet. Det kvenske prosjektet ble imidlertid avsluttet på grunn av manglende ressurser og støtteapparat. Et veiviserprosjekt må være forankret i en institusjon, og ha etablerte rammer og støtteordninger for deltakende ungdommer, som står i en utsatt posisjon. Her kan man hente inspirasjon fra samiske ordninger, hvor studenter får 60 studiepoeng fra Samisk høyskole for å jobbe som veivisere, samt tett oppfølging. På samme måte kan en kvensk ordning gi studiepoeng ved, og koordinertes fra, Universitet i Tromsø.